

TARYBŲ LIETUVOS KARIŲ BIBLIOTEKINIS APTARNAVIMAS DIDŽIOJO TĖVYNĖS KARO METAIS

KLEMENSAS SINKEVIČIUS

Tarybų Sąjungos Komunistų partija, Tarybinės Armijos vadovybė nuo pat Raudonosios armijos susikūrimo daug dėmesio skyrė politiniam karių švietimui.

Didžiojo Tėvynės karo išvakarėse armijoje veikė platus įvairių tipų bibliotekų tinklas: mokslinės bei karo mokyklų bibliotekos, karininkų namų bibliotekos, pulkų ir kt. dalinių bibliotekos, kurios aprūpindavo kilnojamosiomis bibliotekėlemis kuopas ir kitus armijos padalinius¹. 1940 metais Raudonosios armijos bibliotekų fonduose buvo 32 mln. knygų².

Atkūrus Tarybų valdžią bei įėjus Lietuvai į TSRS sudėtį, buvusi Lietuvos kariuomenė buvo reorganizuota į Raudonosios armijos 29-ąją teritorinį šaulių korpusą. Kariuomenėje pradėjo dirbti politiniai vadovai. Į jų darbo uždavinius įėjo bibliotekų ir skaityklų įrengimas, knygų bei laikraščių ir žurnalų skaitymo organizavimas, karių sąvsivietos skatimas ir kt.³

Iš buržuazinės Lietuvos kariuomenės buvo paveldėta Centrinė kariuomenės biblioteka, 1940 m. pradžioje turėjusi 26.115 knygų⁴ ir, prof. Vlado Biržiškos vertinimu, buvusi „geriausiai visų Lietuvos bibliotekų sutvarkyta“⁵, keletas vadinamųjų tarnybinių bibliote-

kų — Karo technikos biblioteka (8339 knygų), Ginklavimosi valdybos tyrimų laboratorijos biblioteka (8137 knygų) ir kt., kelios dešimtys karininkų bibliotekų, 53 kareivių bibliotekos, 1937 m. turėjusios 95.670 knygų⁶, centralizuotai sukomplektuotų kariuomenės štabo spaudos ir švietimo skyrius. Tendencingai parinktu knygų (antai 1938 m. iš 1300 Lietuvoje išleistų knygų pavadinimų kareivių bibliotekoms buvo pripažinta tinkamomis tik 150 knygų⁷) fondai netraukė kareivių — karinien tarnybon pašauktų darbininkų ir valstiečių jaunuolių. 1935 m. žiniomis, bibliotekose skaitė penktadalis kareivių, o per metus vienam skaitytojui buvo išduodama vos 10 knygų⁸.

Iš buržuazinės Lietuvos kariuomenės paveldėtų bibliotekų fondų buvo skubiai šalinama šovininė literatūra bei menkavertis skaitalas, bibliotekos buvo operatyviai papildomos nauja tarybine grožine bei visuomenine-politine literatūra, iš esmės kuriamos naujos bibliotekos. Jau 1940 m. liepos—rugšėjo mėnesiais, pavyzdžiui, Tauragės įgulos kareivių bibliotekai buvo parūpinta naujos tarybinės periodinės spaudos⁹, į Tytuvėnų įgulos biblioteką atėjo pirmosios tarybinės knygos — P. Šinkūno „SSSR geografiija“, „VĶP(b)

¹ Raudonosios Armijos bibliotekos // Karių tiesa.— 1940.— Rugsj. 17.

² Культурно-просветительная работа в армии и на флоте.— М., 1977.— С.

³ Мачтjаuskas J. Saule leidžias, saulė teka.— V., 1961.— P. 2i1.

⁴ Bibliografijos žinios.— 1940.— Nr. 1.— P. 29—30.

⁵ Ruzgas V. Bibliotekoms vadovėlis.— K., 1937.— P. 59.

⁶ Kariuomenės bibliotekos // Bibliografijos žinios.— 1938.— Nr. 2.— P. 80.

⁷ Kultūros politika // Naujoji romuva.— 1939.— Nr. 4.— P. 77.

⁸ Kariuomenės bibliotekos 1935 metais // Bibliografijos žinios.— 1936.— Nr. 2.— P. 71.

⁹ Dakteris J. Sparčiai kultūrėja Tauragės įgulos kariai // Karių tiesa.— 1940.— Rugsj. 2.

istorija: Trumpasis kursas" ir kt.¹⁰, inžinerijos bataliono skaityklai paskirtas erdvus kambarys¹¹, susirūpinta Ukmergės įgulos¹², Aukštosios Panemunės karių sanatorijos¹³, ryšininų dalies¹⁴ ir kitų bibliotekų sutvarkymu.

Keičiantis bibliotekų fondų turiniui ir darbo kryptį, didėjo jų autoritetas bei populiarumas. Kaip rašo savo atsiminimuose tuometinis Raudonosios armijos 29-ojo teritorinio šaulių korpuso politinio skyriaus viršininkas Jonas Macijauskas, jau 1940 m. rudenį „klasėse, raudonucsiuose kampeliuose visuomet pilna būdavo laikraščių, žurnalų, knygų skaitytojų“¹⁵.

1941 m. pavasarį 29-ojo teritorinio šaulių korpuso bibliotekos jau buvo pertvarkytos, papildytos tarybine literatūra. Tų metų periodinė spauda mini karių labai mėgstamas P. Cvirkos, M. Šolochovo ir kitų tarybinių lietuvių bei rusų rašytojų knygas¹⁶, rašo apie dalies, „kuriai vadovauja drg. Urbšas“, biblioteką, kurioje per trumpą laiką įrašyta 400 skaitytojų ir kuri atokiai dislokuotoms kuopoms yra išdavusi kilnojamojų bibliotekėlių¹⁷, mini ir kitą dalį, kurios biblioteka, pradėjusi veikti 1941 m. kovo 1 d., balandžio pradžioje jau turėjo 1493 knygas lietuvių ir rusų kalba¹⁸.

1941 m. pavasarį korpuso daliniai kėlėsi į vasaros stovyklas. Jie rengėsi į stovyklavimo vietas vežti ir bibliotekas¹⁹ arba sudaryti naujas, kurios bū-

tų ne menkesnės už turimas nuolatinio dislokavimosi vietose²⁰.

Netikėtai įsiveržus hitlerinės Vokietijos armijai, 29-asis teritorinis šaulių korpusas, atsitraukdamas į šalies gilumą, dalyvavo sunkiuose gynybiniuose mūšiuose. Po kautynių prie Velikije Lukų 1941 m. rugpjūtyje korpusas buvo išformuotas, jo kariai ir karininkai perkelti į kitus junginius.

Tokiomis sąlygomis organizuotai išgabenti korpuso bibliotekas buvo neįmanoma. Trukdė ir antiliaudiniai elementai bei Tėvynės išdavikai, kurie, prasidėjus karui, iš pasalų užpuldinėjo ir žudė vadovus bei politinius darbuotojus. Pavyzdžiui, išdavikai nužudė Pabradėje stovyklavusio 234-ojo šaulių pulko bibliotekos viršininką, jaunesnįjį politinį vadovą Arkadijų Avdejevą ir jo padėjėją²¹.

Karo išvakarėse turtingas bibliotekas turėjo Lietuvos teritorijoje dislokuoti ir kitų Raudonosios armijos junginių daliniai. Pavyzdžiui, Rokiškio karinių dalinių bibliotekų fonduose buvo daugiau kaip 11.000 knygų²². Pirmomis karo dienomis daugumos Lietuvos bei kitur hitlerinės Vokietijos pasienyje dislokuotų Raudonosios armijos dalinių bibliotekų likimas buvo toks pat kaip 29-ojo teritorinio šaulių korpuso.

Karinių bibliotekų knygų dalis, likusi traukiantis Raudonajai armijai, pateko į veikiančias bibliotekas. Kai kurios karinės bibliotekos buvo ir anks-

¹⁰ Tvirtųvėnų įgula // Raudonarmietis.— 1940.— Rugs. 5.

¹¹ Vaitys. Inžinerijos batalionas // Karių tiesa.— 1940.— Rugs. 19.

¹² Antančiškis. Ukmergės įgulos kultūrinis gyvenimas // Ten pat.— Liepės 23.

¹³ Salin kortas — knyga į rankas // Ten pat.— Rugs. 17.

¹⁴ Korpo ryšinininkai // Raudonarmietis.— 1940.— Spalio 4.

¹⁵ Macijauskas J. Saule leidžias. — P. 200.

¹⁶ Kaganas. Mūsų bibliotekos veikla // Raudonarmietis.— 1941.— Geg. 11.

¹⁷ Piacafas L. Gyva klubo veikla // Raudonarmietis.— 1941.— Bal. 9.

¹⁸ Grigoras V. Auga knygų skaitytojų skaičius // Ten pat.— Bal. 11.

¹⁹ Miaciškis. Baigiame kraustytis į stovyklą // Ten pat.— Geg. 16.

²⁰ Raife V. Dalies klubas pilnai pasiruošęs išvykimui // Ten pat.— Geg. 16.

²¹ Jacovskis E. Fronto užrašai.— V 1976.— P. 15—16.

Lietuvės TSR centrinis valstybinis archyvas (toliau — CVA).— R-629, Ap. 1, B. 1067.— L. 24.

čiau perduotos valstybinėms bibliotekoms. Pavyzdžiui, Centrinė kariuomenės biblioteka, perėmusi Karo technikos biblioteką ir turėjusi 35.500 tomų fondą²³, 1940 m. buvo perduota Švietimo liaudies komisariatui²⁴ ir įlieta į Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinę biblioteką. Jos fondai buvo išsaugoti okupacijos metais. Į kitų bibliotekų fondus pateko kai kurių 1940 m. nustojusių veikti karinių bibliotekų knygos.

Nemažai knygų į šalies gilumą iškeliauvo pavieniui karių kuprinėse. Vienos iš jų buvo paimtos skaityti iš bibliotekų karo išvakarėse, kitos — asmeninės besievakuojančių į šalies gilumą piliečių knygos. Eugenijus Danilevičius (dabar Vilniaus V. Kapsuko universiteto Mokslinės bibliotekos darbuotojas), evakuodamasis 1941 m. birželį, pasiėmė K. Rasmuseno knygą „Didysis rogių kelias“ ir ilgai ją nešiojosi karo keliais, kol padovanojo 16-osios divizijos antrojo atsargos bataliono bibliotekai²⁵. Daug knygų buvo paimta atsitraukimo keliuose. Prof. L. Vladimirovas prisimena, kaip besitraukiančius per kažkokį Baltarusijos kaimelį karius sutiko kaimo bibliotekininkė, kuri, pionierių padedama, įteikė kiekvienam po knygą, kad šios nepakliūtų okupantams. Karo keliais L. Vladimirovą lydėjo bibliotekininkės įteiktas L. Tolstojaus „Karo ir taikos“ tomelis.

VKP(b) Centro Komitetas, Tarybinė Vyriausybė, Raudonosios armijos vadovybė Didžiojo Tėvynės karo metais labai rūpinosi karių politinio švietimo reikalais. Svarbia sudėtine šio darbo

dalimi buvo armijos dalinių bei junginių bibliotekų sudarymas, jų fondų reguliarus papildymas nauja literatūra.

Didžiojo Tėvynės karo metais Raudonosios armijos Vyriausioji politinė valdyba išsiuntė į dalinius 255.659.800 knygų ir brošiūrų, neskaiciuojant 256.800 kilnojamųjų bibliotekėlių²⁶. Kiekvienoje kilnojamojoje bibliotekėlėje buvo po 30—40 specialiai parinktų knygų ir brošiūrų. Armijos dalių lauko bibliotekos turėjo po 150—200 knygų, o divizionų — po 400—500 knygų²⁷. Armijos bibliotekoms skirtos knygos buvo perduodamos Vyriausiosios politinės valdybos bibliotekų kolektoriui, kuris sudarytus jų kompleksus perduodavo armijos tiekimo skyriams²⁸.

Knygas frontui siuntė ne tik Vyriausioji politinė valdyba. Daug knygų iš gyventojų surinko komjaunuoliai. Nuo karo pradžios iki 1943 m. pradžios jie perdavė armijos daliniams 1.658.230 knygų²⁹. Į karinius dalinius bei partizanų rajonus VLKJS CK Agitacijos ir propagandos skyrius 1943 m. nusiuntė 1500 repertuarinės literatūros bibliotekėlių³⁰.

Kurti kariuomenės dalinių bibliotekas aktyviai padėjo ir sąjunginių bei autonominių respublikų įvairios organizacijos.

Tadžikistane formuojami kariniai daliniai, išvykdami į frontą, gaudavo visuomeninės-politinės bei grožinės literatūros rusų ir tadžikų kalbomis bibliotekėles. Jos buvo įteikiamos ir karinėms ligoninėms, naujokų šaukimo punktais. Vien tik Tadžikijos TSR valstybinė respublikinė A. Firdousi bib-

²³ Karo technikos biblioteka // Bibliografijos žinios.— 1940.— Nr. 4.— P. 126.

²⁴ СВА.— R-762, Ар. I, В. 762.— L. 667.

²⁵ Danilevičius E. Knyga padėjo kovoje // Bibliotekų darbas.— 1985.— Nr. 1.— P. 18.

²⁶ Партийно-политическая работа в Советских Вооруженных Силах в годы Великой Отечественной войны. 1941—1945.— М., 1968.— С. 10.

²⁷ Подобед И. Книга на фронте // Библиотекарь.— 1965.— № 5.— С. 10.

²⁸ Чурюмов Н. Книги в солдатских ранцах // Библиотекарь.— 1974.— № 5.— С. 19.

²⁹ Подобед И. Книга на фронте.— С. 10.

Советская культура в годы Великой Отечественной войны.— М., 1976.— С. 119.

³⁰ Шевченко З. М. Развитие библиотечного дела в Таджикистане: Диссертация.— Душанбе, 1969.— С. 123. (Машинпись).

lioteka sukomplektavo daugiau kaip 80 tokių bibliotekėlių³¹.

Bibliotekėles veikiančiąją armijai komplektavo Turkmenijos TSR bibliotekos³². 1200 respublikinio laikraščio egzempliorių ir 15 politinės bei grožinės literatūros karakalpakų kalba bibliotekėlių kariams karakalpakams 1943 m. pradžioje išsiuntė Uzbekistano KP(b) Karakalpakijos srities komitetas. Azerbaidžano partinė organizacija vien tik 1941—1942 m. azerbaidžaniečių divizionams perdavė 5 bibliotekas po 5.000 knygų. Iš viso kariniams daliniams buvo išsiųsta 50.000 politinės ir 3 mln. grožinės literatūros leidinių azerbaidžaniečių ir rusų kalbomis, 32.000 egzempliorių laikraščių³⁴.

Tarybinę karį net ir sunkiausiais karo metais pasiekdavo mobilizuojantis spausdintas partinis žodis. Stalingrado gynybos dienomis fronto bibliotekėles giliose žeminėse buvo įrengiamos už 40—60 metrų nuo priešo³⁵. Puolimo Baltarusijoje metu pastebėjęs, kad vėluoja laikraščiai, 49-osios armijos Politinis skyrius nurodė, kad spaudą kariams, kaip ir šaudmenis bei maistą, būtina pristatyti be sutrikimų, visais galimais būdais ir visomis transporto priemonėmis³⁶.

Didžiojo Tėvynės karo frontuose Raudonosios armijos gretose prieš vokiečių fasizmą kovoję ir Tarybų Lietuvos piliečiai. Juos, kaip ir kitus karius, aptarnavo dalinių bibliotekos.

1941 m. pabaigoje Lietuvos KP(b) Centro Komiteto ir Lietuvos TSR vyriausybės rūpesčiu buvo pradėta organizuoti Raudonosios armijos 16-ąją lietuviškoji šaulių divizija, kurią sudarė 3 šaulių pulkai, 1 artilerijos pulkas ir kiti daliniai. Į divizionų branduolį įėjo buvusio 29-ojo teritorinio šaulių korpuso kariai bei pasitraukę į Tarybų Sąjungos gilumą Tarybų Lietuvos partiniai ir tarybiniai darbuotojai. 1942 m. gegužės 22 d. Lietuviškojoje divizionoje buvo 12.398 kariai ir karininkai³⁷.

Lietuvos KP(b) Centro Komitetas nuo pat pirmųjų Lietuviškosios divizionų organizavimo savaitių rūpinosi tuo, kad kariai turėtų reikalingos literatūros³⁸.

Kultūrinis Raudonosios armijos 16-osios lietuviškosios šaulių divizionų karių aptarnavimas, jų politinis informavimas vyko jau mobilizaciniuose punktuose³⁹. Divizionoje buvo sudaryta junginio biblioteka⁴⁰ ir pulkų bei kitų padalinių bibliotekėles. Vienoje iš bibliotekų, atidarytoje 1943 m. gegužės 1 d., buvo M. Gorkio, A. Tolstojaus, I. Erenburgo, V. Vasilevskos ir kitų rašytojų veikalų, nemažai politinės bei karinės literatūros⁴¹. Kitoje bibliotekėlėje, greta kelių simtų karinių bei politinių knygų, buvo grožinės literatūros veikalų rusų kalba: M. Šolochovo „Tykusiškas Donas“ ir „Pakelta velėna“, I. Erenburgo „Be paliaubų“, L. Tolstojaus „Karas ir taika“, M. Gorkio „Molina“ ir kt.⁴² Kuopų politiniai vadovai bei komjaunimo sekretoriai atgabenda-

³² Ораков Э. История библиотечного дела в Туркменской ССР. Автореферат диссертации. — М. 1971. — С. 15.

³³ Ибрагимова Б. В едином строю // Библиотечарь. — 1975. — № 5. — С. 20.

³⁴ Халафов А. А. История библиотечного дела в Азербайджане (1933—1958 гг.) Автореферат диссертации. — Баку, 1974. — С. 70.

³⁵ Сурип П. Важное средство воспитания война // Библиотечарь. — 1968. — № 2. — С.

³⁶ Партийно-политическая работа. — С. 355—356.

³⁷ Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. — V. 1971. — T. 3. — P. 473.

³⁸ Partijos istorijos instituto prie LKP CK partinis archyvas (toliau — PA). — F. 1771, Ap. 1771, B. 40. — L. 3—4.

³⁹ Bilevičius E. Nėmusas grįžta į savo vagą. — V., 1961. — P. 74.

⁴⁰ Varašinskas K. Knyga — kareivio draugas // Bibliotekų darbas. — 1977. — Nr. 2. — P. 31.

⁴¹ Kraumnickas A. Knygos kovotojams // Tėvynė šaukia. — 1943. — Geg. 1.

⁴² Danilevičius E. Knyga. — P. 19.

vo laikraščius į kuopas, rengdavo jų skaitymą bei perskaitytos medžiagos aptarimą⁴³. Fronto sąlygomis skaityklos bei bibliotekėlės būdavo žeminese⁴⁴.

16-osios lietuviškosios šaulių divizijos bibliotekos buvo aprūpinamos spauda centralizuotai, kaip ir visos Raudonosios armijos bibliotekos. Be kitų centrinių laikraščių, divizijoje buvo gaunamas laikraštis „Krasnaja zvezda“, kurio numeris su I. Erenburgo apsakymu „Lietuvos širdis“ ėjo iš rankų į rankas. Kariai mielai skaitė K. Simonovo kūrinių „Rusų žmonės“, M. Bragino knygą apie rusų karvedžio M. Kutuzovo gyvenimą⁴⁵ ir kt.

Divizijos bibliotekos gaudavo visą Maskvoje leidžiamą lietuvišką spaudą. Karius dažnai lankydavo evakuacijoje gyvenę ir kūrę lietuvių rašytojai. Jie atveždavo karius dovanų — naujas knygutes: P. Cvirkos „Bausmės ranka“, L. Girso „Smurtas ir ryžtas“ ir kt.⁴⁶

Divizijos bibliotekėlės pasipildydavo ir karių dovanotomis knygomis⁴⁷.

Dislokavimosi užnugaryje laikotarpiu buvo naudojamos ir vietinėmis bibliotekomis. 1942 m. lapkričio mėnesį, divizijai apsisotjus Tuloje, kariai ėmė knygas iš miesto masinės bibliotekos⁴⁸, o įžengus į Lietuvos teritoriją, — ir iš vietinių bibliotekų. Kartais pasitaikydavo aptikti nuo hitlerinių okupantų paslėptus bibliotekų fondus. Pavyzdžiui, žinoma, kad divizijos kariai skaitė kny-

gas, rastas mūrinio tvarto palėpėje viensėdyje tarp Žaliūku ir Lieporių kaimų Šiaulių apskrityje⁴⁹.

Voskresenske, prie Maskvos, buvo įrengti Lietuviškosios divizijos poilsio namai⁵⁰. Juose ilsėdavosi kovose dalyvavę kariai⁵¹. Čia ateidavo periodinė spauda, buvo įrengta biblioteka, turėjusi keletą šimtų knygų, iš jų — ir lietuvių autorių karo metais Maskvoje leistų kūrinių⁵².

Didžiojo Tėvynės karo metais ypač rūpintasi sužeistų ir ligoninėse besigydančių karių bibliotekiniu aptarnavimu.

Bibliotekos buvo kuriamos karinėse ligoninėse. Tam daug padėjo platūs visuomenės sluoksniai, partinės bei komjaunimo organizacijos, rengdavusios knygų rinkliavas⁵³.

Vien tik komjaunimas nuo karo pradžios iki 1942 m. rudens karinių ligoninių bibliotekoms surinko 300.000 knygų⁵⁴. Svarbų vaidmenį suvaidino ir masinės bibliotekos⁵⁵. Antai Baku miesto bibliotekos iš savo skaitytojų karinėms ligoninėms gavo 25.000 knygų⁵⁶.

Ligonines šefavo vietinės masinės bei mokslinės bibliotekos. 1942 m. TSRS valstybinė V. Lenino biblioteka į šefuojamas ligonines išsiuntė 37.600 knygų⁵⁷.

Atsižvelgiant į nacionalinę karių sudėtį, ligoninių bibliotekos buvo komplektuojamos iš knygų įvairiomis TSRS tautų kalbomis. Pavyzdžiui, TSRS vals-

⁴³ Povilavičius A. Laukė žviškes berželiai. — V., 1973. — P. 131, 188.

⁴⁴ Grinblatas S. Žeminė-klubas — mūsų pasididžiavimas // Tėvynė šaukia. — 1944. — Kovo 23.

⁴⁵ Jacovskis E. Fronto užrašai. — P. 91, 93, 117.

⁴⁶ Varašinskas K. Knyga. — P. 31.

⁴⁷ Šimkus S. Sektina komjaunuolės iniciatyva // Tėvynė šaukia. — 1944. — Bal.

⁴⁸ Jacovskis E. Fronto užrašai. — P. 94.

⁴⁹ Varašinskas K. Knyga. — P. 32.

⁵⁰ Špokienė O. Nuo Alaušo iki Oriolo. — V., 1966. — P. 235.

⁵¹ Pailsėję dar stipriau mušime priešą // Tėvynė šaukia. — 1943. — Bal. 26.

⁵² Lepsonis A. Poilsio namuose // Tarybų Lietuva. — 1943. — Birž. 1.

⁵³ Савилов Ф. Библиотека военного госпиталя // Политпросветработа. — 1942. — № 1. — С. 12.

⁵⁴ 300 тысяч книг. // Там же. — № 11—12. — С. 32.

⁵⁵ Шиндельман М. Книги — бойцам // Там же. — № 1. — С. 8—9.

⁵⁶ Халафов А. А. История. — С. 70.

⁵⁷ Максаква Л. В рядах воюющего народа. — М., 1965. — С. 174.

tybinė V. Lenino biblioteka siuntė knygas 28 kalbomis, Maskvos miesto masinė N. Gogolio biblioteka — 11 kalbų ir t. t.⁵⁸

Ligoninių bibliotekose buvo knygų ir lietuvių kalba. Tai patvirtina žinutė karo metų spaudoje apie vieną lietuviškojo junginio kari, kuris gydėsi Tulos ligoninėje ir, kiek pasveikęs, talkino tvarkant jos bibliotekos lietuvišką spaudą⁵⁹.

Karinės ligoninės buvo įrengiamos ir išvaduotoje Lietuvos teritorijoje. Lietuvos KP(b) Centro Komitetas 1945 m. pradžioje davė nurodymą respublikos Sveikimo liaudies komisariatui ir Profesinių sąjungų tarybai įpareigoti atsikuriančias bibliotekas imtis šefuoti karines ligonines, įrengti jose kilnojamąsias bibliotekėles ir pan.⁶⁰

Lietuvių karių buvo įvairiuose Raudonosios armijos junginiuose. Vieni į juos pateko 1941 m. antroje pusėje, kiti — 1944 m. antroje pusėje bei 1945 m. pirmoje pusėje. Į Raudonąją armiją buvo mobilizuoti 108,378 išlaisvintos Lietuvos gyventojai. Be 16-osios lietuviškosios šaulių divizijos, jie papildė 23 armijų kariuomenes⁶¹.

Junginių, kuriuose kovėsi ir lietuvių kariai, vadovybės stengėsi parūpinti periodines spaudos bei knygų lietuvių kalba. Jas rėmė respublikos partinė organizacija. Lietuvos KP(b) Centro Komiteto rūpesčiu vien tik 50-ajai šaulių divizijai 1944 m. pabaigoje buvo

paskirta 1000 „Tiesos“ ir tiek pat „Tarybų Lietuvos“ egzempliorių⁶².

Kariuomenės bibliotekos nesitenki vien tik karių aptarnavimu. Junginiai dirbo agitacinį propagandinį darbą išvaduoatų sričių gyventojų tarpe. Didžiųjų vaidmenį atliko ir spauda. Buvo leidžiama speciali literatūra vietiniams gyventojams suprantamomis kalbomis. Antai 1944 m. spalio—1945 m. balandžio mėn. 2-ojo Ukrainos fronto politinė valdyba vengrams bei kitų tautybių žmonėms skyrė 121 leidinį 12 mln. egz. tiražų⁶³.

Nemažai tarybinės literatūros — brošiūrų, laikraščių bei žurnalų numerių — Raudonosios armijos daliniai išplatino ir Lietuvoje. Tarybinė fotokronika yra užfiksavusi brošiūrų bei laikraščių dalijimą Trakų apskrities Žaslių kaimo gyventojams⁶⁴. Atkuriant okupantų sunaikintą Zarasų valstybinę viešąją biblioteką, labai pravertė Raudonosios armijos karių dovanotos knygos⁶⁵.

Taigi Didžiojo Tėvynės karo metais Partijos ir Vyriausybės, Raudonosios armijos vadovybės, įvairių organizacijų bei plačių visuomenės sluoksnių pastangomis kariai buvo reguliariai ap rūpinami knygomis bei periodine spauda. Be knygų ir periodikos rusų kalba, lietuvius karius pasiekdavo ir lietuviški leidiniai, padėję iškėsti sunkumus, šviestis, kovoti ir nugalėti. Štai kodėl Didžiojo Tėvynės karo dalyvių memuaruose knyga — vienas iš geriausių kariuomenės draugų.

Lietuvos TSR kultūros darbuotojų tobulinimosi institutas

Įteikta 1986 m. gruodžio mėn.

⁵⁸ **Извекова К. Т.** Работа с книгой в госпиталях в годы Великой Отечественной войны (1941—1945 гг.) Автореферат диссертации. — М., 1955 — С. 14.

⁵⁹ Pavyzdingas reikšmas // Tarybų Lietuva. — 1944. — Saus. 21.

⁶⁰ РА. — F. 1771, Ap. 1771, B. 108. — L. 67.

⁶¹ Tarybų Lietuva Didžiajame Tėvynės kare. — V. 1975. — P. 220.

⁶² РА. — F. 1771, Ap. 1771, B. 108. — L. 67.

⁶³ Партиийно-политическая работа. — С. 417

⁶⁴ Идеологическая работа КПСС на фронте. (1941—1945 гг.) — М., 1960. — С. 143.

⁶⁵ **Garbinčienė O.** Zarasų rajoninės bibliotekos istorija: Diplominis darbas. — V., 1974. — P. 30. — Mašraštis (VVU Moksline bibliotekos Rankraščių skyrius. F85-BJ256).

БИБЛИОТЕЧНОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ — ГРАЖДАН СОВЕТСКОЙ ЛИТВЫ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

КЛЕМЕНСАС СИНКЯВИЧЮС

Резюме

Восстановление Советской власти в Литве и принятие республики в состав СССР коренным образом изменили функции и общественный статус военных библиотек. Библиотеки бывшей армии Литвы, реорганизованной в 29-территориальный корпус Красной Армии, меняли свои фонды и содержание работы. Они перестали существовать в начале войны, так как после долгих тяжелых оборонительных боев 29-й корпус в августе 1941 года был расформирован.

В советском тылу весной 1942 года была создана 16-я литовская стрелковая дивизия

Красной Армии. В ее частях и подразделениях были созданы библиотеки, которые комплектовались книгами и периодикой как на русском, так и на литовском языках.

Кроме 16-й дивизии, граждане Советской Литвы несли военную службу и в других соединениях и частях Красной Армии. Они обслуживались библиотеками этих соединений частей, которые пополнялись печатными изданиями и на литовском языке.

Печатные издания на родном языке доходили до воинов-граждан Советской Литвы на всех этапах войны.

BIBLIOTHEKARISCHE BEDIENTUNG BÜRGER-SOLDATEN SOWJETLITAUENS IN DEN JAHREN DES GROßEN VATERLÄNDISCHEN KRIEGES

KLEMENSAS SINKEVIČIUS

Zusammenfassung

Nach den schweren Schutzkämpfen wurde im August 1941 das aus der ehemaligen litauischen Armee zusammengesetzte 29-ste Territorialkorps aufgelöst. Die Bibliotheken seiner Truppen sind verlorengegangen.

Im sowjetischen Rücken wurde im Frühling des Jahres 1942 die 16-te litauische Schützendi-

vision der Roten Armee gebildet. In ihren Truppen wurden Soldatenbibliotheken komplettiert.

Litauer waren zur Armeedienst auch in andere Truppen der Roten Armee aufgerufen worden. Die Bestände ihrer Bibliotheken wurden durch die Presse in litauischer Sprache erweitert.